

Uplatnění didaktiky v organizování dětských šachových soutěží

Úvaha

Autor: Jan Weiser

V článku se chci zamyslet nad tím, jak mohou dětské šachové soutěže přispět k růstu výkonnosti dětí. Předložené náměty se opírají o mou tříletou zkušenost z práce v komisi mládeže ŠSLK. Článek je pokračováním krátkého seriálu, kde se zamýšlíme nad tréninkem šachu dětí mladšího školního věku a využitím poznatků školní didaktiky v něm.

Faktory ovlivňující výkonnostní růst dětských šachistů

K základním faktorům můžeme počítat talent, podmínky pro pravidelný a kvalitně vedený trénink, intenzita tréninku v hodinách za týden, pravidelná účast na kvalitních soutěžích. Tento výčet si nedělá nárok na úplnost, ale slouží k tomu, aby bylo zřejmé, že výkonnost dětí je více svázána s těmito faktory a nikoli s věkem.

Děti s vyšší vnitřní motivací k šachu trénují více a kvalitněji v průběhu týdne než ostatní děti. Proto výkonnostně rostou rychleji než ostatní děti, a to i děti věkově starší. Extrémním příkladem je liberecký Vašek Finěk, který v 9 letech překročil hranici 2000 ELO. Intenzita jeho tréninkového a soutěžního úsilí je přes jeho nesporný talent mnohonásobně vyšší, proti ostatním dětem. Z toho důvodu je jeho výkonnost nesrovnatelně vyšší. Obdobně by bylo možno jmenovat další děti kraje, které se výkonností liší od svých vrstevníků.

Jak mohou soutěže mládeže přispět k výkonnostnímu růstu dětí?

Účast na kvalitních soutěžích je základní podmínkou výkonnostního růstu mladých šachistů. Doporučený poměr mezi tréninkem a hrou je 1:1. Tedy vše, co se naučím, pravidelně ověřuji v praxi. Pro děti má soutěžní hra význam sama o sobě, kterou vnímají jako zábavu a potěšení.

Záměrně jsem v předchozím odstavci použil termín kvalitní soutěž. Podle našeho názoru lze za takovou soutěž považovat takovou, kde se spolu utkávají hráči s přibližně stejnou výkonností hry. Myslím, že není třeba prokazovat, že pokud se chci zlepšovat, musím soutěžit s těmi, kteří jsou výkonnostně o něco silnější než já sám. Taková hra mě a trenérovi dává bezprostřední zpětnou vazbu o mé výkonnosti, ale vytváří i velmi účinnou možnost učit se nápodobou od lepších. Povšimli jsme si, že pořadatele on-line turnajů z poslední doby (epidemie Koronaviru) vypisují dané turnaje pro hráče určité výkonnostní úrovně).

Z těchto důvodů komise mládeže LK v minulém funkčním období zvolila pro organizaci krajských soutěží za výchozí princip výkonnost. Ten byl použit ve všech soutěžích.

Seriál Velké ceny v rapid šachu probíhal ve dvou ligách. 1. liga pro hráče nad 1250 Elo a 2.liga pro hráče 1100-1250 Elo.

Krajské přebory byly organizovány formou uzavřených turnajů pro předem stanovený počet hráčů, s určenými kritérii, jedním z nich bylo dosažení ELO k danému termínu.

Samostatnou a důležitou skupinou dětí jsou ty, které ještě plně nedokončily základní výcvik. Pro tyto děti bylo doporučeno organizovat místní městské ligy. Domnívám se, že je možné souhlasit s tím, že děti, které mají ještě mezery ve znalosti pravidel, ale také často chybují ve vedení základních matových situací není nutné vozit po soutěžích v celém kraji. Pro jejich motivaci naopak plně postačí turnaje se svými vrstevníky v kroužku, nebo v rámci města s více kroužky. Na těchto turnajích by nemělo jít v první řadě o výsledek, jako spíše o další upevnění motivace hrát šachy, ale

i využít hry k upevňování již naučených znalostí a jejich používání v praxi. Rád bych zde parafrázoval názor velmistra Dreeva, který v jednom interview vyjádřil názor, že okamžité soutěžení dětí je z hlediska využití potenciálu šachů pro každého člověka (dítě) nesprávné. Zbytečné porážky podlamují sebedůvěru a odrazují děti od hry, místo toho, aby každé dítě pocítilo radost z vyřešeného šachového úkolu, který je přiměřený jeho možnostem.

Zde si dovolím malou odbočku. Jako bývalý trenér fotbalu dětí (7-9 let přípravek) jsem se setkal s obsáhlou diskusí o tom, jak trénink dětí metodicky správně vést. Současný názor, opírající se i o zkušenosti ze zahraničí preferuje rozvoj individuality dítěte, schopnost být ve hře, pokud možno samostatný, kreativní. Toho ovšem nelze dosáhnout tak, že již od nejnižší úrovně je veškeré úsilí zaměřeno na vítězství v zápase, soutěži. V okamžiku, kdy jsem toho chtěl dosáhnout, tak jsem se jako trenér postavil k lajně a neúprosně dětem diktoval co mají dělat a úspěch se dostavil. Ale dětem evidentně tento způsob škodí, což se projeví mnohem později, anebo je hra přestane bavit úplně. Obdoba je to s dětským šachem. Hra a taktika je základ. Nenápadné hry s taktickými úlohami přinesou v budoucnu větší užitek než to, co často vidím na šachových turnajích, kdy vše je podřízeno pouze vítězství od nejnižší úrovně. Mě děti znají jako trenéra dvojí úder, vazba, odtah. Nebo trenéra italská hra. Pokud můj svěřenec odehraje podobnou partii, vím, že jsem svůj úkol prvního období splnil. Partie svěřence s hráčem 1500 ELO.

1. e4 e5 2. Nf3 Nc6 3. Bc4 Bc5 4. c3 Nf6 5. d4 exd4 6. cxd4 Bb4+ 7. Bd2 Bxd2+ 8. Nbx d2 O-O 9. O-O d5 10. exd5 Nxd5 11. Re1 Nb6 12. Bd3! Nxd4 13. Nxd4 Qxd4 14. Qc2 g6 15. Nf3 Qd6 16. Rad1 Qc6 17. Qd2 Be6 18. Qh6 Nd5 19. Be4 f6 20. Nd4 Černý se vzdal

Za základní klad systému soutěží podle výkonnostních úrovní pro děti s vyšší výkonností lze považovat to, že výrazně přibyl počet kvalitních a pro hráče přínosných partií. Zvýšila se i bojovnost hráčů a řada hráčů zaznamenala rychlejší výkonnostní růst. Jako trenér jsem si povšiml i vyšší míry sebereflexe vlastní hry u dětí, které byly zvyklé si se slabými hráči v Open turnaji v minulosti dohánět sebevědomí. Nelze ani opominout fakt, že se jedná i o neocenitelnou úsporu času trenéra a dětí z pohledu užitku z turnaje.

Ještě se zmíním o dvou dalších soutěžích, které komise mládeže organizovala. První z nich byla řešitelská soutěž taktických úloh. Taktika, jak proklamuje většina trenérů šachu je základem hry. Její znalost vytváří fundament pro pochopení dalších oblastí šachové teorie. Svým obsahem je i pro děti velmi zábavná a tam kde se ji trenéři věnují i velmi oblíbená. V samotné soutěži bylo hned možno rozpoznat, zda se děti této oblasti věnují. I tato soutěž probíhala s ohledem na výkonnost dětí a podle toho byly i vybrány soutěžní testy.

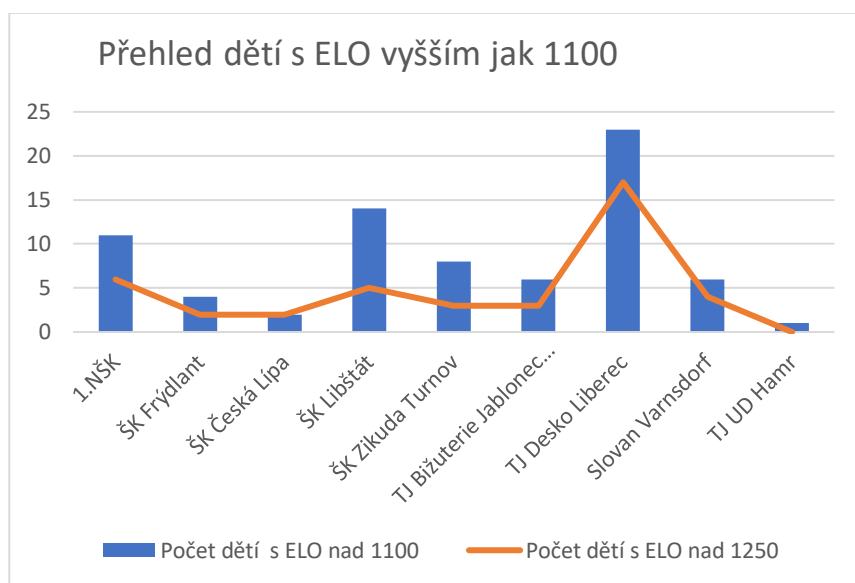
Druhou soutěží byl korespondenční přebor v šachu on-line na internetu, kdy hráči měli k dispozici 30 min s přídavkem a možnost používat počítač jako nápovědu. Smyslem turnaje bylo přivést co nejvíce dětí ke hře s podporou šachového hracího programu (Fritz7 byl dětem dán k dispozici zdarma). Smyslem soutěže bylo, aby se děti seznámily s používáním programů a začaly je aktivně využívat ve svém tréninku. Okolo této otázky je řada nejasností. Někteří ortodoxní trenéři tvrdí, že programy dětem nepomáhají, že místo vlastní analýzy se jednoduše obrátí na program, který jim řešení naservíruje. Já se domnívám, že velmi silným nástrojem lidského učení je učení nápodobou. Už jsem se o něm zmínil výše. Děti, které budou hrát s počítačem, využívat ho v analýze pozic si po nějaké době nevědomě začnou osvojovat hru, jak hraje počítač (silný hráč). Počítač nikdy nepřehlédne žádnou taktiku, důsledně staví figury na správná políčka, je aktivní, útočí na krále, kdykoli je příležitost apod. Po roce s takovým sparringpartnerem musí výkonnost zákonitě vzrůst. Ale i v tomto musí trenér dětem trpělivě vysvětlovat, jak naučené znalosti z tréninku u hry počítače rozpoznávat.

Na závěr se ještě chci zmínit o jedné národní soutěži. Jedná se o soutěž Šachy do škol. Chtěl bych tady ukázat možný jiný pohled na tuto soutěž. Moje zkušenost z Libereckého kraje je taková, že soutěže se skoro výhradně (99 %) zúčastňují děti závodní šachisté. Myslím, že toto nebyl cíl, když v minulosti tato iniciativa vznikla. Stejně jako i jiné sporty, šachy musí nalézt cestu, jak vyhledávat nové děti s přirozenými předpoklady pro tento sport. Tato soutěž by měla být touto cestou, tedy nástrojem, jak objevit děti, které sice šachy dosud nehrají závodně, ale mají pro ně předpoklady. Tedy soutěž vyhlášovat zejména pro neregistrované děti. K tomu ale nyní není ochota. Škoda, protože síly těch, co s mládeží pracují jsou omezené, a oslovovat děti na velkém počtu škol je velmi náročné, až nemožné. Na připomínky tohoto typu odpovědní funkcionáři zatím nereagují.

A na závěr, jak to celé souvisí s didaktikou?

Náročnější a promyšlenější organizací šachových soutěží se dá dosáhnout přidaných efektů, které zůstanou nevyužity, pokud se vše budu dělat tak, jak si řada funkcionářů pamatuje z jejich dětství. A to už je mnohdy hodně dávno. Již jsme zmínili, že šachy se tím, že ve velké míře využívají naučené znalosti, podobají výuce chcete-li matematiky. Pokud se chcete v matematice zlepšit, budete to dělat tak, že budete počítat příklady které znáte, ale řešení bude o trochu těžší, než jste dělali doposud. Musíte napnout síly, abyste řešení našli, ale po nějaké době ho najdete a pocítíte ten pěkný pocit uspokojení a hrdosti. Pokud zvolíte příklady moc těžké, nevyřešíte je, pokud příliš lehké, nebude vás jejich řešení po chvíli bavit. Obdobně to platí o šachové hře.

Na dokreslení některé informace o výkonnostní úrovni dětí v LK 2018.

V kategorii dětí bylo v roce 2018 registrováno LK zhruba 350 dětí. Výkonnost vyšší jak 1100 Elo dosáhlo celkem 75 z nich, což je 21% registrovaných dětí, (výkonnost vyšší jak 1250 Elo dosáhlo 42 dětí).

Proč nás mohou zajímat právě tyto úrovně ELO?

Hranici 1100 Elo je možno ztotožnit s dokončením základního výcviku šachisty, tedy plně zvládnutí pravidel a základních znalostí vedení partie.

Hranice 1250 Elo odpovídá obsahově osvojenému rozsahu znalostí šachisty 3.VT.

Dosažení daných úrovní vyžaduje od dítěte několikaletý trénink a účast na šachových soutěžích.

Počet dětí v těchto kategoriích se statisticky výrazně meziročně nemění. Šachy jsou malý sport a okruh dětí, které budou ochotny se trvale zlepšovat tréninkem je velmi omezený. Zbytek dětí z 350 registrovaných jsou takové, které chodí do kroužků pro zábavu a potěšení ze hry. Vyšší ambice zatím nemají.